

ספרות // ממלכתי וממלכתי-דתי

דגם הוראה // מפגש מונחה עם ספר בכיתה // יסודי

מספר שיעורים מומלץ: 4-5

ילדת הקשת בענן

מאת: נעמי שמואל

הספר נכלל ברשימת יצירות הספרות, מעגל שני
לכיתות ג-ד

צילום: בני וודו, Cc-by-sa-3.0

פיתוח: צוות החינוך הלשוני במזכירות הפדגוגית

כתיבה: יאירה אסרף-דרומי, ד"ר אסתי בן מנחם, מדריכות ארציות - עברית-חינוך לשוני, המזכירות הפדגוגית, אגף שפות

דליה הלוי, מפקחת על החינוך הלשוני

קראו והעירו:

יעל נדלר, מפקחת על העברית בחמ"ד

גילה קרול, מנהלת המחלקה למיומנויות יסוד, אגף א' לחינוך יסודי

ד"ר חנה שפירא, מדריכה בצוות הפיקוח על הוראת הספרות בחמ"ד, על-יסודי

סיגל חסון, ענת רויטר, אורית רוזנמן, ד"ר דולי לוי, ד"ר לימור קולן - מדריכות ארציות בצוות החינוך הלשוני, המזכירות הפדגוגית

עריכת לשון: מיטל שרף

עיצוב גרפי: גלית סבג "טו דו דיזיין"

אייר, תשע"ו, מאי 2016

על הספר

הספר "ילדת הקשת בענן" מספר את סיפורה של מִסְקָרָם¹, ילדה שנולדה בקצרין שברמת הגולן לאם עולה מאתיופיה ולאב עולה מארצות הברית. המעבר של משפחתה למרכז הארץ בעקבות עבודתה של האם חושף אותה להתמודדות עם עזיבת מקום אהוב והשתלבות בסביבה חדשה ובכיתה חדשה. במהלך העלילה מתמודדת מסקראם עם יחס הסביבה כלפי צבע עורה וכלפי המראה שלה. תוך כדי כך היא לומדת על מוצאה ומתוודעת לתרבות העדה האתיופית. ההיכרות עם תולדות משפחתה, הקשר החם עם סבתה, השיחות עם הוריה וההזדמנות שניתנה לה בבית הספר לשתף ולספר תורמים לגיבוש זהותה וליכולתה לחוש גאווה בעצמה ובקרובים לה.

על הסופרת

נעמי שמואל היא סופרת לילדים ולנוער, מאירת ואנתרופולוגית. נולדה באנגליה, עלתה לארץ בשנת 1983 ונישאה ליליד אתיופיה. היא מרבה לעסוק ברב תרבותיות ובגישור בין תרבויות, ובעיקר מתמקדת בעלייה מאתיופיה. בין ספריה: "אבא חום" (1991), "דסטה ואני" (1995), "מה שמי ומי אני" (1999), "בנו של צייד האריות" (2004), "ילדת הקשת בענן" (2000) ועוד.

הסופרת נעמי שמואל היא הראשונה שהעלתה בספריה את סוגיית העלייה מאתיופיה מנקודת מבטם של ילדי העולים. רוב ספריה עוסקים במעבר הבין-תרבותי, בזהות המורכבת של ילדי העולים ובתהליך היקלטותם בארץ.

ספרה "ילדת הקשת בענן" זכה בעיטור אנדרסן לשנת 2002 ובציון לשבח בפרס זאב באותה השנה.

על המפגש עם הספר בכיתה

"המפגש המונחה עם ספר בכיתה הוא חלק מתכנית הלימודים בחינוך הלשוני-ספרותי [...] מפגש הוראה זה נועד להעצים את חוויית הקריאה של התלמידים הן הרגשית והן הקוגניטיבית באמצעות דיאלוג ושיח סביב הספר כיצירה שלמה בהתייחס לעלילה, לדמויות, למבנה, ללשון, לסגנון ועוד".²

הספר "ילדת הקשת בענן" מעורר שיח על קליטתם של עולי אתיופיה בארץ והשתלבותם בחברה הישראלית. בנוסף הוא מאפשר לקוראים, ילידי הארץ וכלל העולים החדשים, להתבונן בעצמם ולבחון את תחושותיהם בעקבות מפגשים בין-תרבותיים. פרקי הספר מזמנים עיסוק בערכים כמו קבלת השונה, סובלנות, כבוד האדם ותרבותו ועוד.

1. מסקראם הוא שם אמהרי שפירושו חודש ינואר (ראה עמ' 71 בספר).

2. מתוך המסמך: "מפגש מונחה עם ספר בכיתה", אתר עברית-חינוך לשוני, המזכירות הפדגוגית.

קריאה של פרקי הספר בכיתה מאפשרת למורה ולתלמידים לבחון מקרוב את הקשיים שעולה או בן למשפחת עולים נתקלים בהם בהגיעם לסביבה חדשה, לבדוק את יחס החברה הקולטת כלפיהם ולעמוד על השפעת דעות קדומות על השיח בין קולטים לנלקטים. במהלך קריאת הפרקים יוכלו התלמידים לחוש אמפתיה כלפי מסקרים הגיבורה, להשתתף בלכטיה ולהציע דרכי פתרון לקונפליקטים ולדילמות העומדים בפניה. באמצעות היכרות קרובה עם תהליכי הבניית הזהות של הגיבורה יוכלו התלמידים לחשוף את רגשותיהם ולשתף בלכטים דומים שהם חוו בעבר או חווים כיום. יש בכוחה של התבוננות מקרוב בתהליך זה לטפח יכולת הכלה ואמפתיה כלפי מי ששונה במוצאו ובתרבותו, ואולי אף להביא את התלמידים ללקיחת אחריות ולהבנה שבכוחם לקיים בסביבתם חברה מקבלת ונעימה לכולם.

הקשרים אפשריים להוראה

אפשר ללמד את הספר כחלק מעיסוק כולל בעלייה לארץ ישראל ובקיבוץ גלויות. אם יש בכיתה עולים חדשים, יוכל המורה לאפשר לתלמידים העולים להציג את סיפור העלייה ולשתף (את חבריהם) בתהליך קליטתם בארץ. במהלך הוראת היצירה אפשר לשלב הוראה של יצירות ספרות נוספות וטקסטים מידעיים העוסקים בעלייה וברב-תרבותיות³.

אפשר ללמד את הספר לקראת חג הסיגד החל בכ"ט בחשוון,⁴ כחלק מהתייחסות לחגים ולמנהגים המיוחדים הקיימים בקרב יהודי אתיופיה.

מובן שהמסרים והערכים הנידונים בספר זה יכולים להיות מוצגים בכל זמן. המורה יוכל לדון באמצעות הספר בסוגיות חברתיות ותרבותיות העולות בכיתה, בהתמודדות עם קשיי מעבר ועם השתלבות בחברה, בקבלה של חבר חדש, בקבלת העצמי ובקבלת האחר.

מטרות בהוראת היצירה

מטרות ההוראה בהוראת יצירה ספרותית כוללות היבטים אסתטיים וערכיים גם יחד.

מטרות בתחום החינוך הערכי⁵:

- חינוך להכרה בקיומן של תרבויות, זהויות ומורשות של בני העדות והעמים החיים בארץ בכפיפה אחת
- ניהול דיאלוג פתוח ומתמיד בין התרבויות השונות בארץ

הקליקו

3. למשל: "העץ העצוב", מאת: דבורה עומר

4. מקורות על חג הסיגד.

5. על פי טיוטת התכנית המערכתית לחינוך ערכי לקידום זהות יהודית, ציונית, ישראלית והומניסטית, תשע"ג, עמ' 16.

- טיפוח יחס של סובלנות, קבלת האדם באשר הוא וכבוד לתרבותו
- חיזוק זהותו של הפרט בחברה תוך קיום דיאלוג עם סביבתו

מטרות בתחום החינוך הלשוני:

- גילוי משמעויות מפורשות ומשתמעות ביצירה תוך זיהוי נושאים, רעיונות ומסרים
- זיהוי דמויות, תיאוריהן וקורותיהן ביצירה וביטוי עמדה אישית כלפיהן
- הרחבת משמעותה של היצירה וקישורה אל עולם הקוראים ואל חברת הילדים

מהלכי הוראה

מהלכי ההוראה המוצעים להלן מתייחסים לפרקים השונים בספר. אפשר לבחור מתוכם ולהוסיף עליהם כראות עיניהם של המורים.

לפני הקריאה - הכנה למפגש עם הספר

לעתים קרובות אנו פונים לספר טוב ופשוט מתחילים לקרוא בו, מניחים לסופר להוליך אותנו אל תוך העלילה ולהכיר לנו את הדמויות בדרכו שלו. אנו נחשפים אט-אט לרקע, לתקופה ולסביבה שבה הדמויות פעלו, למעשיהן ולתחושותיהן.

ואכן, אפשר לבחור בדרך זו למפגש הראשוני עם ספר - פשוט להניח לספר "לעשות את העבודה" ולהתחיל לקרוא. עם זאת, חשוב לזכור שקורא ילד אינו מנוסה כקורא מבוגר. לעתים קרובות הוא אינו יודע מה הרקע שחסר לו להבנת הספר ואין הוא מנוסה בהפעלת אסטרטגיות שיסייעו לו בהפקת משמעות והנאה מן הקריאה. מכאן חשיבותו של שלב ההכנה לקראת הקריאה, במיוחד באותם ספרים שנבחרו לקריאה מונחית בכיתה.

לשלב ההכנה שלפני הקריאה תפקידים מגוונים. אפשר לעסוק ביצירת עניין בספר ומוטיבציה לקריאה. אפשר לחזק אסטרטגיות של קריאה פעילה, כגון העלאת השערות לגבי תוכן הספר על סמך רמזים ומידע שעל הכריכה, על סמך תוכן העניינים או קטע מתוך הספר וגם על סמך ידע קודם רלוונטי.

כך, כדאי להרחיב את ידיעותיהם של התלמידים על העלייה מאתיופיה. אפשר לעסוק בכך בשלב הכנת התלמידים למפגש עם היצירה או לאחר קריאת הפרק השישי, שבו חוקרת מסקרה את עברה ומשתפת את ילדי הכיתה בגילוייה. כדאי להציג לתלמידים את המידע גם באמצעות תמונות, סרטונים ועדויות של עולים כדי לקרב אליהם את הנושא וליצור עניין ואמפתיה. הכנה טובה תיצור תשתית להבנה של עוצמת הקונפליקטים שאליהם נקלעת הגיבורה בסיפור.

להלן כמה חלופות לבחירה:

- התייחסות לשם הספר, לשאלות ולמחשבות שהוא מעורר בנו. השם אינו שגרת. מה משמעות המילים "ילדת הקשת בענן"? איזו ילדה אנו מצפים לפגוש? מדוע היא מכונה כך?
 - התייחסות לתמונה בכריכה הקדמית, למשפט הפותח את הספר ולתקציר בצד האחורי כדי להעלות ציפיות והשערות לגבי תוכן הספר.
 - הרחבת ידע רלוונטי לנושא עליית יהודי אתיופיה ("מבצע משה" ב-1985, "מבצע שלמה" ב-1991).
 - העלאת השערות לגבי עלילת הספר לפי שמות הפרקים.
- התבוננות בשמות הפרקים מאפשרת לתלמידים להעלות שאלות ותהיות לגבי הדמויות בספר: האם יש ילדה אחת בסיפור או שתיים (ילדה אמריקאית וילדה מאתיופיה)? האם ישנה ילדה נוספת שמכונה "ילדת הקשת בענן"? מה הקשר בין הדמויות? בסיום הקריאה אפשר לחזור לשמות הפרקים ולהבין את התהליך שהגיבורה עוברת.
- קריאת קטע נבחר מהספר המתאר קונפליקט שהגיבורה נמצאת בו (לדוגמה עמ' 22-23, עמ' 30), שיתוף ברשמים תחושות/מחשבות בעקבות הקריאה. לדוגמה, קריאת קטעים המתארים את המפגש של הגיבורה עם ילדי הכיתה החדשה יכולה לעורר את סקרנותם של הקוראים ואת רצונם להכיר את סיפור העלילה כולו. בנוסף, קטעים אחרים מן הספר מזמנים שיחה על קשיים מנקודת מבטם של עולים בכלל ושל יוצאי אתיופיה בפרט.

במהלך הקריאה - פעילויות מלוות קריאה

אפשר לקרוא בכיתה את הספר כולו וללוות את הקריאה בדיון ובפעילויות סביב כמה פרקים ונושאים. לחלופין, אפשר לקרוא בכיתה רק פרקים נבחרים ואת יתר הפרקים יקראו התלמידים בעצמם. כדאי להציע לתלמידים להכין מחברת מיוחדת שתלווה את קריאתם, במהלכה יכתבו מחשבות ושאלות, וכן יתייחסו לפעילויות מלוות הקריאה.

להלן הצעות לפעולות הוראה מלוות לכל פרק:

פרק ראשון - "לעזוב את קצרין"

פרק זה מתאר את הפרידה מהבית בקצרין, מילדי הכיתה ומבית הספר שבו למדה הגיבורה. פרידה נוספת קשה במיוחד היא פרידה מסבתה של מסקרה שעד כה גרה לידה.

- **התבוננות בדמויות דרך תגובותיהן לפרידה** - מוצע לתאר את התנהגויותיהן ואת רגשותיהן של הדמויות השונות בהתייחס לפרידה (מסקרה, הסבתא, האם, האב, האחיות). חשוב להבחין בין מעשים לבין רגשות. אפשר לתאר את ההתנהגות של כל דמות לקראת הפרידה ולנסות להסיק מכך על רגשותיה. כדאי להתחיל לאפיין את הדמויות ולהמשיך בכך עם התקדמות הקריאה בספר. הפרק מזמן דיון עם הילדים על תהליכי פרידה ממקום מגורים אהוב, מחבר או מחברה קרובים.
- **דמות המספר** - הסיפור כתוב בגוף ראשון וכך מקרב את הקוראים אל הגיבורה ואל נקודת המבט שלה. כדאי להתייחס לדמות המספרת את הסיפור: מה אנחנו יודעים עליה וכיצד הדברים מתגלים לנו במהלך הפרק? מה הגיבורה המספרת יודעת ומה לא ידוע לה והיא אינה יכולה לספר עליו? במה היא בוחרת לשתף וכיצד הדבר מעיד על נקודת מבטה? כדאי להתייחס לבחירה של הסופרת לספר את הסיפור מפיה של מסקרה ולשער מדוע בחרה בדרך זו.

פרק שני - "להיות חדשה באמת"

הפרק מתאר את החששות של מסקרה לפני המפגש עם ילדי הכיתה, ובהמשך את התייחסותם של הילדים אליה, כאשר הניחו שהיא עולה חדשה מאתיופיה ואת תגובתה של מסקרה ליחס זה.

- **המפגש עם ילדי הכיתה** - תיאור ההתנהגות של הילדים והבנת רגשותיה של מסקרה מעלים את האפשרות לדון בכיתה על היחס לאחר, לחדש, למי שאיננו "כמו כולם". חשוב לעורר בכיתה דיון שיוביל את התלמידים לאמפתיה כלפי הגיבורה ולשיפוט ביקורתי של התנהגות ילדי הכיתה. אפשר לשאול את התלמידים כיצד היו נוהגים אילו מסקרה הייתה מצטרפת כתלמידה חדשה לכיתה שלהם. איך היו הם מקבלים את פניה?

אפשר להציע לילדים להמחז את הסצנה של "להיות חדשה באמת" בשתי דרכים, על פי המתואר בספר, ועל פי הרצוי בעיניהם.

רצוי שפעילות ההמחזה תלווה בשיחה מקדימה בין המורה לבין התלמידים על התסריט והבימוי וגם על הביצוע בפועל (כדאי לשוחח על בחירת הדיאלוגים, על עיצוב הדמויות, על אופן הצגת הרקע, על חלוקת התפקידים, על הדיבור בפני קהל ועל אופן ההצגה).

- **בחינת אירועי השיחה שבפרק** - בפרק כמה אירועי שיחה בין הדמויות: שיחה בין מסקרה לבין ילדי בית הספר, שיחה עם המורה החדשה, שיחה טלפונית עם חברה טובה מקצרין ושיחה משפחתית

של מסקרים עם הוריה בארוחת הערב. בחינה של אירועי השיחה הללו מאפשרת התייחסות לא רק לתוכן הדברים שהמחברת שמה בפי הדמויות השונות, אלא גם לאופן הדיבור ולאווירה שמסביב.

אפשר לשאול על מה שוחחו, מה הייתה האווירה בשיחה? מי אחראי לה? האם המשתתפים נהגו בכבוד אלו באלו? מדוע הגיבו כפי שהגיבו? האם אפשר היה להגיב בדרך אחרת? כיצד? התבוננות באופן הדיבור של גיבורי הספר מאפשרת להעלות למודעות של התלמידים, בדרך עקיפה, את אופן ההשתתפות שלהם עצמם כדוברים וכמאזינים בשיחה.

פרק שלישי - "הילדה מאמריקה"

הפרק עוסק בבחירתה של מסקרה להציג את עצמה כאמריקאית, זהות שלהערכתה תעורר אהדה וכבוד כלפיה ואולי תשחרר אותה ממראה הילדה ה"אתיופית".

הפרק מעלה שאלות רבות לדיון חברתי-ערכי. מדוע בחרה מסקרה להבליט דווקא את שורשיה המשפחתיים מצד אביה? כיצד מעיד הדבר על רגשותיה כלפי עצמה וכלפי משפחתה? כיצד השפיעה התנהגות החברים לכיתה של מסקרה על בחירתה? מוצע לנהל דיון סביב הקונפליקט שמסקרה נקלעה אליו. מצד אחד היא רוצה להבליט את מוצאה האמריקאי, כפי שהציגה בפני הילדים ("את בטח תביאי לנו תמונות מאמריקה!"); מצד שני היא אינה רוצה להתכחש לזהותה האתיופית. באמצעות דיון כזה אפשר לבטא עמדה שיפוטית-ביקורתית כלפי התנהגות הילדים בספר, מבלי לומר בכיתה אמירה ישירה של הטפת מוסר.

פעילויות לבחירה:

- אפשר לבטא את הקונפליקט של מסקרה באמצעות משחק תפקידים בכיתה. תלמידים ישחקו את "הקולות" השונים שמשפיעים על בחירתה של מסקרה וינהלו ויכוח בקבוצות או בפני הכיתה. זו הזדמנות ללמד את התלמידים כיצד להתכונן מראש למשימה של דיבור בפני קהל.

תפקידו החינוכי של משחק תפקידים כזה הוא לעורר אמפתיה כלפי לבטיה של מסקרה בין הצגת זהותה האמריקאית לבין הצגת זהותה האתיופית.

- המורה יקרא בפני התלמידים חלק מן הפרק (עד אמצע עמ' 38). התלמידים יתבקשו לכתוב לעצמם השערות לגבי התפתחות העלילה בהמשך, על סמך היכרותם עם דמותה של מסקרה עד כה ומתוך הבנה של הקשיים שעומדים בפניה. לאחר מכן ימשיכו התלמידים לקרוא בספר באופן עצמאי, ויבחנו האם התנהגותה של מסקרה הפתיעה אותם. מה אפשר ללמוד על המצב שבו היא נתונה לאור התנהגות זאת? האם יכלה לנהוג אחרת? אילו יכלו, מה היו מציעים לה לעשות?

מעורבות התלמידים בעלילה והאפשרויות להביע דעה ולהציע הצעות מניעות את התלמידים לגלות מעורבות ויצירות סקרנות וציפייה להמשך הקריאה.

- בספר כמה אזכורים לקשר בין מסקרים לבין בעלי החיים (עמודים 31, 35, 40, 74). "הברירה" של מסקרים אל חברת בעלי החיים מבטאת את הקושי ואת התסכול שהיא חווה בקרב ילדי כיתתה. אפשר להציע לתלמידים לעקוב אחר מצבים אלה ולהתייחס לשאלות כגון: מתי מתרחש המפגש? ממה נובע הצורך של מסקרים להימצא באותה עת בחברת בעלי חיים? האם צורך זה בא לידי ביטוי גם לאחר עמ' 74? מדוע? מטרת הפעילות לעורר בתלמידים רגשות הבנה והזדהות עם תחושות הניכור של הגיבורה בחברת ילדי הכיתה, לצורך שלה במציאת מפלט ולקשר אותם לחוויות שהם חווים לפעמים.

אפשר, בסיכום הפעילות, להזמין את התלמידים להתבונן על עצמם ועל סביבתם. תחושותיה של מסקרים כלפי עצמה וכלפי משפחתה מעידות גם עלינו כחברה. האם אנו אווזים בדעות קדומות כלפי אנשים מתרבויות שונות? מארצות מוצא שונות? האם אנחנו כחברה מעדיפים תרבות אחת על פני האחרת? האם הרגשתנו כפרטים טובה ונוחה יותר כאשר אנו נראים ומתנהגים כמו הרוב? ואיך מרגיש מי שנראה או שמתנהג אחרת? איך מרגיש בקרבנו מי שלא גדל כאן בארץ או שמשפחתו הגיעה ממקום אחר ושונה?

פרק רביעי - "סבתא הקוסמת"

בפרק זה מחליטה מסקרים לנסוע לקצרין לבקר את סבתה. בעקבות המפגש עם הסבתא ובזכות הכוחות שמצאה בעצמה לנקוט יוזמה ולפעול, מסקרים מוצאת את הדרך להשלים שוב עם זהותה ועם המראה שלה. חשוב לבקר את התנהגותה הבלתי זהירה של מסקרים - היא נוסעת לסבתה לבד, מבלי להודיע וללא רשות, ובדרך מתקרבת לאדם זר. חשוב לציין לחיוב את היוזמה של מסקרים ואת הפעולה שנקטה כדי לצאת מן המשבר שהייתה נתונה בו, ומצד שני, לשאול את התלמידים כיצד אפשר היה לעשות זאת מבלי לסכן את עצמה ומבלי להדאיג את משפחתה.

לאחר קריאה עצמית של הפרק אפשר להעלות נושאים להעמקה, בדיון בכיתה, בכתבה או ביצירה.

- מדוע מסקרים מכנה את סבתה "סבתא הקוסמת"?
- הפרק מזמן דיון במשל "האישה והאריה" שמביאה הסבתא. האם אפשר למצוא קשר בין התנהגותה של מסקרים, שמגלה עצמאות ויוזמה, לבין משל האריה? הדיון שוזר את הרובד הגלוי עם הסמוי - המשל והנמשל, ומאפשר עיסוק בגילוי משמעויות מפורשות ומשתמעות ביצירה.
- בין מסקרים לסבתה מתקיימת מערכת יחסים מיוחדת ועמוקה. כיצד היא באה לידי ביטוי בפרק? מערכת היחסים בין מסקרים לבין סבתה והשיח המתפתח ביניהן מקדמים את מסקרים בתהליך גיבוש זהותה והכרה של תרבות יהודי אתיופיה.

פרק חמישי - "קוראים לי מסקרם"

פרקים חמישי-שביעי בספר מזמנים התייחסות לדרכי התמודדות של מסקרם עם זהותה, ההשלמה עם מי שהיא ובו בזמן - קבלתה על ידי הסובבים אותה. התהליך שמסקרם עוברת מתחיל מהשינויים במערכת היחסים שלה מול הוריה, ממשיך בגילוי שאמה מתמודדת עם אותם קשיים ומסתיים בשיתוף בסיפור המסע של סבה לארץ. כל אלה מחזקים את זהותה ומהווים נדבך משמעותי בתהליך שהיא עוברת.

בפרק החמישי מסקרם נרתמת במרץ להכין את עבודת השורשים תוך היוועצות עם אמה.

נושאים אפשריים לדיון:

- מערכת היחסים בין מסקרם לבין אמה: דרך עבודת השורשים מתקרבת מסקרם לאמה ולשורשיה. אפשר לשוחח על הקשיים שחוותה כל אחת מהן ועל דרכי ההתמודדות שבחרה.
- השינוי שחל בתחושותיה של מסקרם ביחס לחברי כיתה. לאחר הצגת עבודת השורשים, מסקרם מציינת לעצמה: "בפעם הראשונה ביליתי את ההפסקה בחברת הילדים במקום עם הארנבות" (עמ' 74). אפשר לשוחח בכיתה על הסיבות לשינוי. מה היה תפקידם של ילדי הכיתה ביצירת השינוי? מה היה חלקה של מסקרם בתהליך? אפשר לקשר את הדברים, במיוחד בבתי הספר של החינוך הממלכתי-דתי, לפסוקים מן המקורות: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט, י"ח) ו"לפיכך נברא האדם יחידי... להגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, וכולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה הוא טבע כל אדם בחותמו של האדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחברו..." (סנהדרין, ד, ו).

תוך כדי הדיון עוסקים בתחנות ובמשברים בחייה של מסקרם. ניתן לשלב תרשים זרימה שבו מצוינות תחנות בהתמודדותה של מסקרם עם זהותה (למשל, המעבר מקצרין, המפגש הראשוני עם ילדי הכיתה החדשה וכדומה), אפשר לבחון כיצד מסקרם מגיבה ומתמודדת בכל שלב, מה אפשר ללמוד מכך על דמותה ומה השינוי שחל בה. חשוב לאפיין את דמותה של מסקרם באופן מקיף ולכלול היבטים שונים של התייחסות לדמות: מעשים, מחשבות שמעסיקות אותה, יחס הסביבה אליה, הקשר שלה עם דמויות אחרות בסיפור.

פרק שישי - "הילדה מאתיופיה"

פרק זה מזמן עיסוק בשני נושאים מרכזיים שאפשר לקשור ביניהם - האחד הוא השפעת הסטריאוטיפים והדעות הקדומות על קליטתנו את העולים, והשני הוא הכרה בסיפור המסע הקשה שעברו עולי אתיופיה בדרכם לארץ.

- **סטריאוטיפים ודעות קדומות** - במקביל לפתיחות שמגלה מסקרים למוצאה, היא מתקרבת לאמה ולומדת גם על קשייה של האם בשל מוצאה. מהו המסר שמנסה האם להעביר לבתה? דבריה של האם בעמודים 79-81 עשויים לזמן דיון על "סטריאוטיפים" ועל דעות קדומות.

נגדיר בכיתה מהי דעה קדומה⁶ ומהו סטריאוטיפ⁷. אפשר להציע משחק בנושא דעות קדומות (למשל, לתלות תמונות מהעיתון על הלוח ולשאול את התלמידים מה הם יכולים לכתוב או לספר על הדמויות על פי המראה שלהן). מטרת הדיון בנושא דעות קדומות להביא את התלמידים להכרה בדרכי החשיבה שלנו, אשר לוקות לעתים קרובות בהכללה סטריאוטיפית וגורמות לנו לשיפוט מוטעה.

- **סיפור המסע** - מסקרים משתפת את ילדי הכיתה בסיפור המסע של סבה. סיפור המסע של יהודי אתיופיה מעלה את הקשיים שעברו עולי אתיופיה בדרכם לארץ ומספר על דבקותם במטרה ועל עמידתם האיתנה מול תלאות הדרך.

פעילויות אפשריות:

« דיון סביב השאלה, כיצד סיפור המסע מקרב את חבריה של מסקרים אליה? »

« היכרות עם השיר "המסע לארץ ישראל" שכתב חיים אדיסיס והלחין שלמה גרוניך⁸ על סיפור המסע של עולי אתיופיה לארץ ישראל. »

מאמרו של בן עזר (2010)⁹ עוסק בחשיבות הבלטת המסע של עולי אתיופיה לארץ והפיכתו למיתוס¹⁰. על פי בן עזר, הפיכת המסע למיתוס עשויה לתת משמעות לזיכרונות טראומטיים של עולי אתיופיה,

6. דעה קדומה - רגש (לרוב שלילי) כלפי אדם אחר, עוד טרם התקיימה עמו אינטראקציה חברתית, על סמך השתייכותו החברתית.

7. סטריאוטיפ - דעה קדומה, חסרת נימוקים מספקים, שקשה לשנותה.

8. להרחבה ניתן להיעזר ביחידת הוראה של פלק-פרץ, ס' (2015). "המסע לארץ ישראל", ת"ל, משרד החינוך.

9. בן עזר גדי (2010). "כתיבה השבה אל הים?" נראות ואי נראות בתהליך הקליטה של יהודי אתיופיה". בתוך: נראות בהגירה, גוף, מבט, ייצוג. לומסקי-פדר, עדה ורפפורט תמר (עורכות), מכון ון ליר בירושלים והוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 305-328.

10. בחמ"ד ניתן להתייחס לעלייה כמימוש ההבטחה של "קניבז גליות".

לסייע בשמירה על זהותם הקבוצתית ולשמש כלי להעברת מסרים רצויים הן בקהילה והן כלפי החברה הישראלית. גם בסיפורנו הבלטת סיפור הגבורה במסע מסייעת למסקרם להכיר בזהותה ולהתגאות בה. כן באמצעות סיפור המסע ילדי הכיתה מכירים באומץ הלב של העולים ובמאמצייהם להגיע לארץ. בהמשך לגילוי המסע הם מקבלים את מסקרם לחברתם.

פרק שביעי - "ילדת הקשת בענן"

פרק זה מהווה את סיומו של התהליך שעוברת מסקרם בהכרה במוצאה ובשורשיה.

פעילויות אפשריות:

- בעמ' 88 מתוארת תערוכת השורשים שהוצגה בכיתה. ניתן להתייחס לחלקה של מסקרם בתערוכה:
- « מה המסר המועבר באמצעות הפסלון שהוצב בתערוכה לכבוד הסב? ¹¹ כיצד משפיע מסר זה על מסקרם ועל ילדי הכיתה? ניתן לדון בתפקיד פסלי הגבורה בשימור הזיכרון ובמתן כבוד לגיבורינו.
- « בסיום הסיפור סבתה של מסקרם מעניקה לה שרשרת עם תליון בצורת מגן דוד. מהי המשמעות של מתנה זו עבור מסקרם ועבור הוריה? אפשר לדבר על סמל המגן דוד, כסמל המאחד את כל היהודים, סמל המצוי בתרבויות שונות ומופיע פעמים רבות לאורך ההיסטוריה של העם היהודי.
- ניתן לצטט את דברי הסיום של מסקרם בסוף הספר ולעמוד על משמעותם: "אני מסקרם, ילדת הקשת בענן, אינני זקוקה לקסמים של מכשפים, מפני שמצאתי בתוכי את הכוח להתמודד ולהצליח".

לאחר הקריאה - פעילויות מסכמות

לאחר הקריאה חשוב להעמיק את הפרשנות ואת החוויה האישית על ידי פעילויות מסכמות המדגישות רעיונות ומסרים כלליים שעולים מתוך הספר, כגון נקודות מבט, ההתפתחות של הגיבורה לאורך העלילה, מוסר השכל ועוד. להלן מוצע מגוון של פעילויות. אפשר לבחור בפעילות אחת או שתיים מתוכן, או ליצור פעילות אחרת לסיכום.

11. אפשר להוסיף פעילות כיור פסלון על פי התיאור המופיע בסיפור בעמ' 88.

- אפשר לתת ביטוי גרפי להתפתחות בדמותה של מסקרה וביחס הסביבה אליה על פי שמות פרקי הספר או על פי ציטוטים נבחרים.
- אפשר לדון במשמעות שם הספר "ילדת הקשת בענן" תוך התייחסות לדברי הוריה של מסקרה (עמ' 90):
האב: "...אני מתכוון שבאישיות שלה היא מבטאה את המגוון התרבותי העשיר שהיא גדלה בתוכו, על כל גווניו".
האם: "במידה רבה... כל ילדי ישראל הם 'קשת בענן', כולם תערובת עשירה של תרבויות שונות".
בדיון חשוב לתת מקום למאחד את התפוצות השונות וגם למייחד אותן. מחד גיסא, להדגיש את המורשת היהודית המשותפת לכלל התפוצות, ומאידך גיסא, להתבונן בתרומה של כל אחת מהן לחברה ולתרבות הישראלית.
- בהצעת הפרויקט החינוכי שהכינה אמה של מסקרה לשילוב ילדי העולים מאתיופיה בכיתות הרגילות היא כתבה: "על הצעירים להבין את השורשים שלהם ולהתגאות בהם. סממני התרבות שמביאה אתה המשפחה מארץ המוצא מהווה מקור של כוח בהתמודדות עם ההגירה" (עמ' 10).
- בתחילת הסיפור מסקרה מודה שהיא לא הבינה את משמעות המילים הללו. אפשר להעלות את השאלה: כיצד לדעתכם היא הבינה את המילים הללו בסוף הסיפור?
- כתיבה על פרק או על אירוע שריגש והרשים אותי, או הזמנת התלמידים להמחזת קטעים נבחרים
- כתיבת מכתב אל דמות בסיפור/אל הסופרת
- כתיבת המלצה לחבר לקרוא את הספר
- כתיבת חוות דעת על הספר שתפורסם בעיתון כיתתי או בית ספרי
- יצירת קשת של תרבויות אשר מהן מגיעים ילדי הכיתה. בכל תרבות יאווירו סממנים המאפיינים את התרבות
- צפייה בהצגה על הספר ¹² ודיון בעקבות ההצגה

